

بازی‌های مشکل‌گشا

منشأ مهم‌ترین اشتباهات املایی عبارت‌اند از: حافظه‌ی دیداری، حافظه‌ی شنیداری، حساسیت یا تمیز شنیداری، دقت و توجه (دیداری و شنیداری)، حافظه‌ی توالی دیداری، حافظه‌ی حرکتی، تمیز دیداری، مشکلات آموزشی و سرعت عمل (تبریزی و همکاران، ۱۳۹۴).

علاوه بر غلط‌های املایی، وارونه‌نویسی، قرینه‌نویسی و بدخط‌نویسی نیز از اشتباهات شایع املایی هستند. اگر این مشکلات همچنان ادامه یابند و برای مدت زمان طولانی به‌طور مکرر مشاهده شوند، باید برای درمان آن‌ها اقدام کرد. معمولاً معلمان و والدین برای تقویت املای بچه‌ها به راه‌هایی متوسل می‌شوند؛ نظیر اینکه به کودک پند و اندرز می‌دهند و از او کوشش بیشتری را طلب می‌کنند، کودک را تحقیر، سرزنش و مؤاخذه می‌کنند، به سرزنش و انتقاد از معلم می‌پردازند، میزان تکلیف مربوط به درس املا را در خانه و مدرسه افزایش می‌دهند، کودک را مجبور می‌کنند از روی غلط‌های املا چند بار بنویسد یا با کلمه‌ای که اشتباه نوشته است، جمله بسازد و.... هیچ‌کدام از این راه‌حل‌ها مشکل کودک را برطرف نمی‌کند. کودک ممکن است در نگاه اول موقتاً کلمه‌ی اشتباه را درست بنویسد، اما در موارد مشابه اشتباه خود را دوباره تکرار خواهد کرد (پاکدامن و قربانپور، ۱۳۹۱).

پژوهشگران و دانشمندان در حوزه‌ی آموزش و پرورش، ارزش‌والای «تعاملی‌بودن محیط‌های آموزشی» را پیوسته مطرح کرده‌اند. این محیط‌ها موقعیت‌هایی هستند که در آن‌ها دانش‌آموزان به‌جای اینکه گیرندگان غیرفعال اطلاعات از منابع آموزشی باشند، خودشان، به‌طور مستقیم، در فرایند یادگیری شرکت فعالانه دارند.

یکی از موقعیت‌های تعاملی بین شاگرد و معلم «بازی‌های آموزشی» است که در بطن خود، هدفی آموزشی دارد (قلی‌پور و همکاران، ۱۳۹۵). کودکان در خلال بازی‌ها، به ویژه بازی‌های آموزشی، به مفاهیم ذهنی جدید

مقدمه

اختلالات یادگیری مهم‌ترین علت عملکردضعیف تحصیلی محسوب می‌شوند. این نوع اختلالات ممکن است به‌صورت ناتوانی در گوش دادن، فکر کردن، صحبت کردن، خواندن، نوشتن، هجی کردن جلوه‌گر شوند. یکی از مهم‌ترین مواد درسی در دوره‌ی ابتدایی که با سایر مهارت‌های زبان، به‌ویژه مهارت خواندن، ارتباط دارد، درس املاست. (اعظمی و جعفری، ۱۳۸۷). به احتمال زیاد، یکی از علت‌های مردودی دانش‌آموزان و تکرار پایه و نارسایی در یادگیری‌ها نداشتن دو مهارت خواندن و نوشتن است (قبادی و همکاران، ۱۳۹۳).

سوگند ملاصادقی

کارشناس ارشد مدیریت دولتی و آموزگار پایه‌ی چهارم ابتدایی

یکی از شایع‌ترین اختلالات یادگیری، در بین دانش‌آموزان، اختلال املاست که یک‌سوم از تمام اختلال‌های یادگیری را به خود اختصاص داده است. شناسایی خطاهای شایع می‌تواند به فهم بهتر علت آن‌ها و ارائه‌ی راهکارهای مؤثر برای حذف یا تعدیل آن خطاها کمک شایانی کند. عوامل ژنتیکی، فعالیت مغز و اعصاب، دشواری‌های مربوط به خط فارسی، عوامل مربوط به ضعف در خواندن و عوامل آموزشی و تربیتی مهم‌ترین عوامل سبب‌ساز اختلال یادگیری هستند که می‌توان، با کاربست راهبردهایی، این مشکلات و اختلالات را بهبود بخشید.

کلیدواژه‌ها: یادگیری املا، املای خلاق، اختلال، بازی‌های آموزشی

ابتکاری و جدیدی که در تدریس خود به کار می‌برد، انگیزه‌ای قوی در دانش‌آموزان ایجاد کند، از جمله‌ی این درس‌ها املاست (غفاری و همکاران، ۱۳۹۹). مונته‌سوری (۱۹۵۲)، به نقل از برونز، (۱۹۷۲) از جمله افرادی بود که یادگیری مهارت‌های آموزشی را با بازی‌های آموزشی همراه می‌کرد. وی در ابتدای آموزش خود تلاش زیادی برای آشنا کردن کودک با لغات نمی‌کرد. لمس کردن حروف، شنیدن صداها و تشخیص حروف و تولید صداهای آن‌ها از جمله بازی‌هایی بود که قبل از معرفی کلمات انجام می‌شد (مفیدی، ۱۳۸۰). صدی در سال (۱۳۹۶) تأثیر روش‌های جذاب و خلاقانه در برطرف کردن ضعف املا نویسی و بالابردن اعتماد به نفس دانش‌آموزان را بررسی کرده و نتیجه گرفته است که این روش‌ها به‌طور مؤثری توانسته‌اند ضعف‌های املايي را در دانش‌آموزان برطرف کنند.

راهبردهای آموزشی برای بهبود اختلال یادگیری املا

برای آموزش دانش‌آموزانی که اختلال یادگیری دارند، باید چند نکته‌ی اصلی را مدنظر قرار دهیم: (الف) تأکید بر پیشگیری و مداخله؛ (ب) در نظر گرفتن نیازهای ویژه‌ی هر دانش‌آموز؛ (ج) رعایت اعتدال در پرداختن به معنا، فرایند و شکل در نوشتن؛ (د) استفاده از دو شیوه‌ی آموزشی رسمی و غیررسمی با هم.

برای آموزش املا دو اقدام مرتبط با هم ضروری است: نخست، استفاده از یک راهبرد اثربخش کاربردی در آموزش املا، دوم تمرین بیشتر املا. برای درمان اختلال املا نیز می‌توان از این راهبردها استفاده کرد:

- دانش‌آموزان را تشویق کنید افکارشان را بیرون بزنند.
- از آن‌ها بخواهید صدایشان را ضبط کنند و سپس آن را گوش دهند.
- به اندازه‌ی کافی به دانش‌آموزان وقت بدهید تا فعالیت‌های نوشتن را کامل کنند. گاهی اوقات معلمان می‌توانند امتحانات را به صورت شفاهی بگیرند.
- از تنبیه بپرهیزید.
- از روش تکمیل کردن جمله‌ها استفاده کنید.
- فضای مشارکتی در خانواده و مدرسه ایجاد کنید.

حساسیت شنیداری دانش‌آموز مربوط می‌شود؛ یعنی کودک در شنیدن صداها حساس نیست (مهدی‌مقدم، ۱۳۸۸). عوامل مهم ایجاد اختلال یادگیری املا عبارت‌اند از: ۱. عوامل ژنتیکی؛ ۲. فعالیت مغز و اعصاب؛ ۳. دشواری‌های مربوط به خط فارسی؛ ۴. عوامل مربوط به ضعف در خواندن؛ ۵. عوامل آموزشی و تربیتی.

نقش بازی‌های آموزشی در یادگیری املا

یکی از روش‌های یادگیری فعال، استفاده از بازی است. بازی کلید سلامتی کودکان و روش صحیح و درستی برای درمان مشکلات آن‌هاست. تأثیر بازی بر پیشرفت تحصیلی کودکان و ارتباط بین بازی و توانایی خواندن و ریاضیات در بین دانش‌آموزان از یک سو و از سوی دیگر، توانایی شناسایی و حذف محرک‌های مزاحم شنیداری و کمک به توجه انتخابی، در حین یادگیری به‌وسیله‌ی بازی، جنبه‌ی آموزشی و درمانی بازی را بیش از پیش مشخص می‌سازد (سیادتیان و همکاران، ۱۳۹۳). پژوهش‌ها نشان می‌دهند استفاده‌ی مکرر از یک روش آموزشی علاقه‌ی دانش‌آموزان را کم می‌کند و منجر به خستگی و بی‌توجهی در آن‌ها می‌شود. به همین سبب، معلم باید سعی کند در تدریس خود با توجه به مدت زمان و مقدار توانایی‌اش از فنون و روش‌های متنوعی بهره‌گیرد و با روش‌های

دست‌رسی پیدا می‌کنند. اولین گام برای برطرف کردن هر ضعفی شناخت و ریشه‌یابی آن است. چنانچه معلم به‌موقع و دقیق مشکلات دانش‌آموز را تشخیص دهد، می‌تواند سریع راه‌حل مناسب و منطقی را برای حل مشکل انتخاب و برای بهبود وضعیت آموزشی دانش‌آموزان اقدام کند (ملکوتی، ۱۳۸۶). لذا هدف از انجام این پژوهش بررسی بازی‌های آموزشی و راهبردهای املاي خلاق برای بهبود یادگیری درس املاست.

سبب‌شناسی اختلال در املا

اختلال املا از شایع‌ترین انواع اختلال یادگیری است. بسیاری از دانش‌آموزان در نوشتن برخی واژه‌ها که در آن حرفی به کار رفته است که اشکال گوناگونی دارد، با مشکل روبه‌رو می‌شوند. منظور این است که علت عمده‌ی این نوع غلط‌های املايي ضعف حافظه‌ی دیداری است؛ یعنی کودک به‌خوبی نمی‌تواند تصویر حرف مدنظر را در کلمه به خاطر بیاورد. برای تقویت حافظه‌ی دیداری باید «خوب دیدن» را تمرین کرد. (فضلی‌خانی، ۱۳۸۶). حافظه‌ی شنوایی نیز برای تحول زبان دریافتی و بیانی مهم است. این حافظه‌ی همچنین در یادگیری صحیح تجزیه‌ی حروف و هجی کردن شفاهی نقش مهمی ایفا می‌کند. بعضی از دانش‌آموزان حساسیت شنیداری دارند. برخی از غلط‌های املا، مثل مسواک/مسبک، به

عکاس: طیبه رحیمی

- از صحنه‌های تصویری استفاده کنید.
- از تمرین‌های کافی برای به آرامش رسیدن دست‌ها و بازوها استفاده کنید.

املا نویسی خلاق

در گذشته، روش‌های سنتی و کهنه‌ی املا بدین گونه بود که معلم یا مربی از روی متن درس می‌خواند و دانش‌آموزان موظف بودند، هر آنچه می‌شنیدند، در دفتر خود بنویسند. در پایان املا، معلم متن‌های دانش‌آموزان را تصحیح و بیشتر اوقات با خودکار قرمز زیر غلط‌های دانش‌آموزان خط می‌کشید. طبق یافته‌های علمی پژوهشی کارشناسان علوم تربیتی و محققان فعال در این زمینه، این نحوه‌ی املا نویسی نه تنها کمکی به روند پیشرفت و سیر صعودی دانش‌آموزان نمی‌کرد، بلکه به تدریج، در گذر زمان، از اعتماد به نفس آنان نیز می‌کاست. برای رفع اختلالات در درس املا آموزگار باید به این نکات توجه داشته باشد:

- ایجاد نشاط و شادی در حین انجام فعالیت‌ها؛
- ارائه‌ی بازخورد مناسب به فعالیت‌های انجام‌شده؛
- اجرای بازی‌های تمرینی هدفدار؛
- استفاده از انواع تشویق‌ها؛
- تقویت دقت و تمرکز دانش‌آموزان.

چند روش املاي خلاق را که سعی بر رعایت نکات مذکور داشته است، به‌اجمال می‌توان به این شرح بیان کرد:

۱. املاي حروف چین؛ هدف از انجام این روش، تقویت دقت در نوشتن، تقویت مهارت خواندن و افزایش اعتماد به نفس در نوشتن است. روش کار به این صورت است که ابتدا حروف الفبا روی ورقه‌های کوچکی نوشته یا چاپ می‌شود. بعد دانش‌آموز پای تابلو می‌آید و حروف الفبا در اختیارش قرار می‌گیرد. معلم واژه‌ای از درس مورد نظر را بیان می‌کند. دانش‌آموز می‌بایست با استفاده از حروفی که در اختیار دارد، واژه‌ی مورد نظر را بسازد و روی تابلو بچسباند.

۲. املاي کلمات هم‌گروه؛ هدف از این روش تقویت حافظه‌ی دیداری و افزایش دقت و تمرکز است. روش کار بدین صورت است که روی یک تکه مقوا، در اندازه‌ی مناسب، کلمات مشکل چند درس نوشته و روی تابلوی کلاس نصب

۳. املاي شنیداری؛ هدف از این روش تقویت حافظه‌ی شنیداری، مهارت فرازبانی فکر کردن و تقویت صحیح‌نویسی است. این نوع املا را می‌توان به چند روش اجرا کرد:

روش اول؛ سه کلمه برای دانش‌آموز بیان می‌شود و او پس از شنیدن این سه کلمه، آن‌ها را بازگو می‌کند، سپس چهار کلمه و به همین ترتیب پیش می‌رویم تا دانش‌آموز، مطابق رشد سنی و طبیعی خویش، از حافظه‌ی شنیداری برخوردار شود.

می‌شود. سپس سؤالاتی پرسیده می‌شود: چه کلمه‌هایی تشدید دارند؟ چه کلمه‌هایی هم‌آغاز هستند؟ چه کلمه‌هایی هم‌پایان هستند؟ چه کلمه‌هایی با «خوا» نوشته شده‌اند؟ در مرحله‌ی بعد، کنار تابلوی کلاس جدولی نصب می‌شود و همان کلمات نوشته‌شده روی مقوا، به‌صورت طبقه‌بندی‌شده (کلمات تشدیددار، کلمات هم‌پایان و...) در جدول نوشته می‌شود. جدول مورد نظر چند روز در مقابل دید دانش‌آموز قرار می‌گیرد تا کلمات را به خاطر بسپارد.

روش دوم: جمله‌ای برای دانش آموز خوانده می‌شود تا او تکرار کند. سپس دو جمله گفته می‌شود تا آن‌ها را تکرار کند و به همین ترتیب پیش می‌رویم تا توانایی او به حد هنجار طبیعی برسد.

۴. املاي درختي؛ هدف از این روش تقویت حافظه‌ی دیداری، حافظه‌ی شنیداری و تقویت دقت و تمرکز است. ابتدا مقواهای رنگی با طرح سیب یا میوه‌ای دیگر در اختیار دانش آموز قرار داده و از او خواسته می‌شود در زمان تعیین شده، از درس‌های مورد نظر، کلمات «تشدیدار» را پیدا کند و روی سیب‌ها بنویسد. بعد طرح را به دلخواه رنگ‌آمیزی کنند و برش بزنند. در پایان، کلمات نوشته‌شده را با صدای بلند بخوانند و طرح را روی درخت نصب کنند. به همین ترتیب، در جلسات بعد کلماتی که ع، غ، ص و... دارند، نوشته و بعد از بلندخواندن، روی درخت نصب می‌شود. می‌توان درخت را براساس حرف موردنظر نامگذاری کرد؛ مثلاً درخت تشدید.

۵. املاي دقت ياب؛ هدف از این روش تقویت دقت در نوشتن، تفکر و حافظه‌ی دیداری است. در این روش، قبل از شروع جلسه، جدولی که در آن حروف کلمات دشوار املايي درس، به صورت نامرتب (چپ به راست، بالا به پایین و...) چیده شده باشد، طراحی می‌شود. پیربندی (کادری)

در بالای این جدول کشیده و کلمات کلیدی املايي در آن نوشته می‌شود. سپس این جدول در اختیار دانش آموز قرار می‌گیرد تا با توجه به پیربند بالای جدول، حروف واژه‌های موردنظر را در جدول پیدا و آن‌ها را رنگ کند و در پایین جدول بنویسد.

۶. املاي خورشيدِي؛ هدف از این روش تقویت حافظه‌ی دیداری، مهارت‌های فرازبانی از جمله تحلیل، فکر کردن، اندیشیدن و خواندن و افزایش اعتمادبه‌نفس است. در این روش، روی کاغذ، خورشید با چند اشعه کشیده و روی دایره‌ی خورشید، کلمه‌ای نوشته می‌شود. سپس آن را در اختیار دانش آموز قرار داده و از او خواسته می‌شود خوب فکر کند و کلمه‌ای را که مرتبط با کلمه‌ی روی خورشید است، روی اشعه‌ی آن بنویسد.

۷. پيدا كن، بنويس؛ هدف از این روش تقویت توجه و تمرکز، تقویت حافظه‌ی دیداری و یادسپاری است. برای انجام این روش، روی چندین برگه‌ی کوچک کلمه‌ای نوشته و در قسمت‌های متعدد کلاس نصب می‌شود. از دانش آموز خواسته می‌شود خوب بگردد، برگه‌ها را پیدا کند و کلمات نوشته‌شده را در دفتر خود بنویسد و بخواند. در مرحله‌ی پیشرفته‌تر دانش آموز می‌تواند برگه‌ها را پیدا

کند و کلمات را به ذهن خود بسپارد. سپس در دفتر بنویسد (زارع و میرمهدی، ۱۳۹۶).

نتیجه‌گیری و جمع‌بندی

املا یکی از درس‌های زمینه‌ساز برای درس‌های دیگر است که نیاز به کسب توانایی‌های لازم دارد. دقت، توجه و حافظه‌ی دیداری و شنیداری سالم و قوی همچنین ارائه‌ی مطالب گفته‌شده، از طریق معلم، با شیوه‌های جذاب می‌تواند دانش آموز را برای کسب موفقیت در نوشتار صحیح و درست یاری کند. دانستن مشکلات آموزشی در درس املا می‌تواند معلمان را برای رفع اختلالات موجود در درس املا یاری کند. کودکان همواره بازی را خوشایند می‌شمارند. می‌توان گفت تداعی کلمات با تصویرها و همراهی گروهی دانش آموزان با هم می‌تواند علاقه و یادگیری آن‌ها را افزایش دهد. برای افزایش دقت و توجه دانش آموزانی که خطاهای املايي دارند، می‌توان از شیوه‌ی آموزشی بازی با کلمات استفاده کرد و میزان دقت آن‌ها را ارتقا داد.

پی‌نوشت‌ها

1. interactive educational environments
2. educational games

منابع

۱. اعظمی، محمود و جعفری، علیرضا، ۱۳۸۷، «نقش بازی در پیشرفت تحصیلی (زبان آموزی) کودکان پای‌ی سوم مقطع ابتدایی شهر تهران در سال ۱۳۸۶-۱۳۸۵»، فصلنامه‌ی علوم رفتاری، ۳ (۳)، ۴۱-۵۶.
۲. پاکدامن، مجید و قربانپور، کبری، ۱۳۹۱، «تأثیر آموزش راهبردهای تقویت حافظه بر حافظه‌ی دیداری و املايي دانش‌آموزان دبستانی دارای اختلال یادگیری»، فصلنامه روانشناسی تربیتی دانشگاه آزاد تنکابن، سال سوم، شماره‌ی سوم، ص ۲۴-۳۶.
۳. تبریزی، مصطفی و دیگران، ۱۳۹۴، درمان اختلالات ریاضی، تهران: فراروان.
۴. غفاری، خلیل و دیگران، ۱۳۹۹، «اثربخشی آموزش بازی با کلمات بر مشکلات املايي دانش‌آموزان پایه‌ی اول ابتدایی»، رویکردهای نوین آموزشی، سال پانزدهم، شماره ۲، ص ۲۳-۳۲.
۵. فضلی‌خانی، منوچهر، ۱۳۸۸، راهنمای عملی روش‌های فعال و اکتشافی، تهران: آموزش نوین.
۶. قبادی، کاوس و دیگران، ۱۳۹۳، «تأثیر ارزشیابی توصیفی بر مهارت‌های خواندن و نوشتن دانش‌آموزان پایه‌ی چهارم ابتدایی»، پژوهش بر برنامه‌ریزی درسی، ۱۱ (۴)، ۱۱۵-۱۲۸.
۷. قلی‌پور، سرشین و دیگران، ۱۳۹۵، «بررسی نقش بازی‌های آموزشی و کلاسی بر میزان یادگیری دانش‌آموزان مقطع ابتدایی»، سومین همایش ملی راهکارهای توسعه و ترویج علوم تربیتی، روان‌شناسی، مشاوره و آموزش در ایران، تهران: انجمن توسعه و ترویج علوم و فنون بنیادین.
۸. مفیدی، فرخنده، ۱۳۸۰، آموزش پرورش کودکان پیش‌دبستانی، تهران: مدرسه.
۹. ملکوتی، زهرا، ۱۳۸۶، «املا به شیوه‌ی بارش مغزی»، مجله‌ی رشد آموزش ابتدایی، شماره‌ی ۵.
۱۰. مهدی‌مقدم، اکرم، ۱۳۸۸، آموزش و تقویت املا در شبکه‌ی بازیابی در کلاس نوشتن، قم: اقلیم مهر.

عکاس: احمد رضا کریمی